

ЗАКАРПАТСЬКІ НАРОДНІ НАЗВИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ МИСЛИВСЬКИХ СОБАК

Анотація. У статті представлені лексико-семантичні групи народних термінів на позначення мисливських собак та пов'язаних із ними реалій, виявлених під час експедиційного опитування в 146 населених пунктах Закарпаття. Встановлюється походження назв, додані дві лінгвістичні карти.

Ключові слова: мисливські назви, народна термінологія, українські говірки Закарпаття, мисливські собаки, лінгвогеографія

Summary. The article present lexico-semantic groups of folk terms which denote the names of hunting dogs and realities educed during the expeditionary questioning in 146 settlements of Transcarpathia. The origin of the names is set, two linguistic maps are added.

Keywords: hunting names, folk terminology, Ukrainian dialects of Transcarpathia, hunting dogs, linguistic geography.

Закарпаття належить до архаїчної зони Карпат, де і до сьогодні добре збереглася автентичність матеріальної і духовної культури, особливо це помітно у сфері полювання.

Наше дослідження здійснено на базі сучасного діалектного матеріалу, зібраного шляхом обстеження 146 населених пунктів Закарпатської області.

Предметом нашого дослідження, що продовжує традиції вивчення закарпатської лексики, є народні назви мисливських собак та інших пов'язаних із ними назв. Мета — представити системний опис назв мисливських собак, які побутують на Закарпатті, подати зразки лінгвогеографічної інтерпретації зібраного матеріалу. Для реалізації цієї мети були визначені такі основні завдання: 1) зафіксувати народні назви собак, які вживаються мисливцями на досліджуваному говірковому ареалі; 2) з'ясувати мотивацію лексичних одиниць, здійснити семантичну характеристику аналізованих назв; 3) подати лінгвогеографічну інтерпретацію матеріалу; 4) схарактеризувати назви мисливських собак із погляду їх походження.

1. Традиційним номеном на позначення собаки (самця) виступає *пес*, що фіксується у всіх говіркових групах, виступає нормативним і в літературній мові [Гр. III 147; СУМ VI 340]. Із ремаркою *розмовне* СУМ із цим значенням подає ще лексему *псіна* [СУМ VIII 373]. На Закарпатті вона лексикографічно засвідчена у М. Грицака, І. Сабадоша [Гриц. 282; Саб. 228]. Ізоглоса назви продовжується у ндністр., бук., бойк., зполіс. говорах [Шило 198; Др. 166; СБГ 408; Он. II 57; Арк. СЗГ II 41; Арк. СЕ 27]. Пор. ще: вол. *псяюга* 'великий собака' [Пал. СЛСМ 30]. Відомі: др. *псьь* [Німч. ДС 186], староукр. *песь* [ССМ II 140]. Пор. ще: рос. *песь*, *псець* [Даль III 105, 534]. Етимологія слова сягає псл. **рсьь*. Детальніше див. у [ЕСУМ IV; Фасм. III 248; Преобр. II 51-52; КЭСРЯ 335; Труб. 19-20; Німч. ДС 186].

У с. Перехресті Виногр. р-ну (борж. гов.) паралельно з традиційною назвою *пес* вживається номен *кут'о*, що з уг. *kutyá* 'собака' [ВРС 262; Лиз. УГУС 430], звуконаслідувального походження [ЕСУМ III 61; ДЗД 89]. Пор. ще закарп. *кутіюга* 'бродячий собака' [МСГГ 90], що могло виникнути на основі звуко-

наслідувального вигуку **куть*, яким підкликають тварин, за допомогою суфікса *-юга* (Фасмер, Преображенський), не виключений і зв'язок з уг. *kutyá* 'собака' (Брюкнер) [ЕСУМ III 61]. У Б. Грінченка *кутіюга* 'собака домашня (у гуцулів)' [Гр. II 293]. Як пд.-зах. діалектизм *кутіюга* зафіксований у [СУМ IV 312]. Зустрічається і у словнику Ф. Шимкевича [Шимк. СУМ 101]. З ремаркою *діалектне* подано у [СУМ XVI-XVII 118-119]. За спостереженнями В. Німчука, лексема *кутіюга* фіксується у пам'ятках уже з XVI ст. [Німч. ДС 187]. Пор.: гуц. *кутіюга* (*кутіюга*) 'бродячий собака' [ГГКС 51; Негр. 103], марамор., укр. гов. Румунії *кутіюга* 'собака' [Бевка 80; УГР 668]. У рос. мові як *діалектизм* В. Даль зафіксував *кутюг* 'собака, дворянка' [Даль II 583].

2. Лексико-семантична група 'самка собаки' представлена номенами *п'сачка* (4)*, *собака* (12), *сука* (101), *тис'ця* *сука* (1), *сучара* (11), *сучка* (7), *суч'ка* (1).

Назва *п'сачка* характерна для мовлення мисливців Мукач. р-ну, виступає родовим варіантом до *пес*. Пор. гуц. *псюрка* 'собака' [Гриц. 283]. У марамор., борж. гов. Закарпаття назва відома ще як бот. 'Біловус стиснутий *Nardus stricta*' [Саб. 297]. Утворена в результаті суфіксації, походж. сягає псл. **рсьь* (див. вище).

На позначення особини жіночої статі у Переч., Мукач., Ужгор. р-нах зафіксована назва *собака*. Пор. *собака* 'самка і самець' [Дз. ПССДЗ 40]. Хоча у закарп. говорі номен *собака* відомий і у значенні 'сука (пряме і лайливе)' [Німч. ДС 187]. Як 'домашня тварина родини собачих, яку використовують для охорони, на полюванні і т. ін.' лексема *собака* подається у [СУМ IX 430]. На території Західного Полісся побутує у таких значеннях: 'непридатний для полювання собака, який стереже дім' [Арк. АМЛЗП К. № 85], 'приймак' [Арк. СЕ 16], 'брехун' [Арк. СЕ 22]. Пор. в ін. мовах: рос. *собака* [Даль IV 250], біл. *сабака* [БУС 523], пол. [*sobaka*]. В. Німчук зауважує, що номен *собака* зустрічається у пізніших списках давньоруських пам'яток. Фіксується і за межами

* Тут і далі в дужках після прикладів вказуємо кількість фіксацій.

східнослов'янських мов — у пол. діалектах, але дослідник припускає, що тут це, можливо, східнослов'янське запозичення [Німч. ДС 186]. За твердженням Трубочова, у значенні основної родової назви тварини це слово вживається тільки на східнослов'янській мовній території. [Труб. 29]. Загальноприйнятого пояснення походження назви не має і в ЕСУМ; виводиться (Коваль, Огієнко, Фасмер, Преображенський, Шанський) від ір. **sabāka*-. К. Мошинський датує це запозичення десь біля V ст. н. е.; іншої думки дотримується Менгес, який пов'язує з тюрк. *kōbāk* 'тс.'. Але в більшості тюркських мов, за твердженням Трубочова, поширена інша назва собаки — *it*, *yt*. Слово *kōbāk* 'собака' видається як ізольоване в тюрк. мовах, але його давність не викликає сумнівів [ЕСУМ V 339; Фасм. III 702-703; Преобр. II 347; КЭСРЯ 419; Труб. 29-35].

Найбільш часто вживаною на досліджуваному говірковому матеріалі (всі гов. гр.) виступає назва *сука*, яка є літ. нормою [СУМ IX 830]. Зустрічається у словнику М. Грицака [Гриц. 282], в атласі угорських говорів Закарпаття П. Лизанця [Лиз. АВГЗ № 1002]. Фіксується у працях І. Верхратського, Г. Аркушина [Верх. ГБ 296; Арк. СЗГ II 185]. Відома і в ін. мовах: рос., біл. *су́ка* 'собача самка' [Даль IV 357; БУС 582]. За твердженням Трубочова, слов'янська назва *сука* за поширеністю є північнослов'янізмом [Труб. 21-22]. Своім походж. сягає псл. [*suka*] [ЕСУМ V 469-470; Фасм. III 798; КЭСРЯ 431; Німч. ДС 186].

Назва-словосполучення *тис'ця сука* зафіксована у с. Горінчові Хуст. р-ну. При номінації мовці акцентують увагу на тому, що це самка саме собаки (*пса*), а не іншої особини з родини собачих (вовка, лисиці). Пор. *пéсцьий*, *пéссьий*, *пс'ячий* 'собачий' [Саб. 228, 297], *тис'с'ойе* 'псяче' [Лиз. УПГЗ 298]. У словниках української мови представлені: *пéській* 'тс.' [Шимк. СУМ 115], *пс'ячий* 'тс.' [Гр. III 456; СУМ VIII 378]. В українському діалектному континуумі зустрічаються: бук. *пéсій* 'тс.' [СБГ 408], гуц., ндністр. *пс'ячий* 'тс.' [Негр. 147; Др. 166]. Етимологія сягає псл. [*suka*] та псл. **рьсь* (детальніше див. вище).

На території Рахів. р-ну діалектоносіями вживається назва *сучка*. Одиначною фіксацією відзначено фонетичний варіант *суч'ка* (с. Залужжя Мукач. р-ну). Лексему *сучка* 'те саме, що сука' з нейтральним маркуванням засвідчено у [СУМ IX 873]. Зустрічається у Ф. Шимкевича [Шимк. КРЯ 205, 231]. Пор.: рос., біл. *су́чка* [Даль IV 357; БУС 587]. Корінням пов'язане з псл. [*suka*] (див. вище).

Словотворчий варіант *су'чара* займає два окремі ареали поширення у верх. (Волов. р-н) та борж. (Виногр. р-н) гов., утворений за допомогою суф. *-ар-*, який має значення згрубілості, збільшеності. Пор. біл. *суціга* збіл. 'велика сука' [Шимк. СБМ 130]. Етимологія слова сягає псл. [*suka*] (див. вище).

3. Процес творення народних назв собак здійснюється здебільшого на основі асоціативного мислення, яке зумовлене різними мотивами номінації. Найчастіше в основу номінації собаки діалектоносіями береться їх зовнішній вигляд. Так, собака, у якого на

ший довга шерсть, у говірках Закарпаття представлена назвами: *баранчик* (3), *бундатий* (1), *волохатий пес* (2), *волохатий пес* (18), *воу'катый пес* (1), *воу'натый пес* (4), *зрива* (23), *зруб'ошерсный пес* (1), *тр'іф* (1), *костру'батый пес* (4), *куд'латый пес* (10), *кучма* (1), *леле'цатый пес* (1), *лох'матый пес* (1), *оброс'нутый пес* (2), *пат'латый пес* (6), *ширс'натый пес* (4).

Назва *баранчик* характерна для говірок Виноградівщини, утворена лексико-семантичним способом на основі зовнішньої подібності. Потрапила до лексики мисливців зі сфери вівчарства. Пор.: *баранчик* [Гриц. 19], *баранок*, *бараня*, *баранятко* [Саб. 20]. У літ. мові *баранчик* 'зменш. до *баран*' [Гр. I 28; СУМ I 104]. Як слушно відзначає В. Німчук, ця назва придатна для метонімії, через це вживається і на позначення людей за характерними ознаками, різних предметів тощо [Німч. ДС 184]. Щодо її походження існують різні версії. На думку Трубочова, лексема *баран* вживається тільки в західних і східних слов'янських мовах. Фасмер та Беркнер відмічають у своїх словниках також і схв. *баран*, але ні Караджич, ні Плетершник, ні Дювернуа, ні Геров цього слова не вказують у південнослов'янських мовах. Мейє вважає слов'ян. *baran*, *beran* старим терміном центральноєвропейського походження [Труб. 73-74]. В ЕСУМ теж загальноприйнятого пояснення немає. Останнім часом висловлено думку про походження псл. **bārānъ* від гіпотетичного ір. **varan*, встановлюваного на підставі дінд. *urana-* 'ягня, баран', вірм. *garn* 'ягня' [ЕСУМ I 138-139; Фасм. I 123-124; КЭСРЯ 36; Труб. 73-76; Німч. ДС 182].

Назва *бундатий* okazіонально засвідчена у с. Тур'ї Бистрій Перец. р-ну, метафорично мотивована, похідна від назви одягу (*бунда*), передає особливості зовнішнього вигляду тварини. Пор. *бундач* 'волохатий собака' [Гриц. 283]. На досліджуваній території назва *бунда* побутує як: 'короткий козушок-безрукавка' [Саб. 32; Лиз. ВЗ № 201], 'верхній одяг (плащ, пальто)' [МСГГ 18; Жег. 21; Лиз. ВЗ № 195], 'піджак, виготовлений із грубого домотканого полотна чи вовни' [Лиз. ВЗ № 192], 'жіноча шуба' [Лиз. ВЗ К. № 229]. Відзначена і у [Гр. I 110; СУМ I 255]. Ареал поширення її охоплює гуц., бук., ндністр., марамор., бойк., поліс., зхполіс., степ. гов. [ГТКС 31; ГЛЕ 259; Негр. 29; СБГ 42; Шило 62; Бевка 38; Он. I 76; Лис. СПГ 37; Арк. СЗГ I 37; Мел. СЛСП 73]. На думку укладачів ЕСУМ, лексема *бунда* запозичена (мабуть, частково через пол. і слц. посередництвом) з угорської і східнороманських мов; уг. *bunda* 'хутро, шуба, кожух', від якого походить і рум. *bundă* 'бурка, шуба; хутряна безрукавка' етимологічно неясне [ЕСУМ I 295]. Хоча на Закарпаття це запозичення могло потрапити і безпосередньо з уг. *bunda* [Лиз. ВЗ 93; ВРС 61].

У двох населених пунктах Мукач. р-ну (борж. гов.) засвідчено назву *волохатий*. На Закарпатті лексикографічно зафіксовано: *волосістка* 'вівця, що має довгу вовну' [Гриц. 190], *волосатий* 'волохатий, кошлатий' [МСГГ 29]. Літ. *волосістий* 'такий, на якому ростуть волоски, волосся; покритий волоссям

(про шкіру людини й тварини) [СУМ I 731] < *во́лос* [Гр. I 251; СУМ I 730]. У лемк. гов. І. Верхратський записав прикм. *воўосяный* ‘волосяний’ [Верх. ГТЛ 400]. Пор.: рос. *волосистый, волосастый* ‘який обріс густою, довгою шерстю, волоссям’ [Даль I 235], *вилая псовина* ‘довга, пряма, без кудрів шерсть собаки, яка висить прямими прядками’ [СО 12]. Корінням сягає псл. **volśь* [ЕСУМ I 420-421; КЭСРЯ 90; Фасм. I 342-343; Преобр. I 92; Німч. ДС 310].

Прикм. *волохатый* уживають мисливці окремих ужан., верх., борж., марамор. гов. досліджуваної території. Мотивація назви прозора. Пор.: *волохатый* [Шимк. СУМ 83], *волохатий* ‘оброслий, покритий густим волоссям’ [Гр. I 252; СУМ I 733]. У говорах української мови функціонує бойк., ндністр. *волохатий* ‘волохатий; перен. колючий’ [Он. I 142; Др. 29]. Відоме пол. *włochaty* ‘волосатий; волохатий, мохнатий, косматий’ [БПРС 1152]. Корінням сягає псл. **volxa* ‘хутро, шкура’; *x* у псл. **volxa* могло бути емпатичне і тим самим служити для відрізнення від **volśь* ‘волос’ [ЕСУМ I 422; Фасм. I 345].

Затемненою є мотивація назви *воўкатый* (с. Люта Великобер. р-ну). У Словнику за ред. Б. Грінченка зафіксоване *вовкуватий* ‘нелюдний, похмурий’ [Гр. I 245]. З цією семантикою зустрічається у [Арк. СЗГ II 67]. Етимологія сягає псл. *vъlkъ* [ЕСУМ I 411; Фасм. I 338; Преобр. I 92].

Прикм. *воўнатый* побутує на Міжгірщині, зберігає прозорий мотиваційний зв’язок із словом *во́вна* ‘овеча шерсть; шерсть’ [МСГГ 29]. М. Грицак записав дериват *воўниш* ‘воўнатий пес’ [Гриц. 283]. З іншою семантикою функціонують ще: *вовнаня*, *воўнянка* ‘вівця з гарною, густою шерстю’ [Гриц. 23], *воўнянка*, *воўністянка* ‘вівця, що має гарну вовну’ [Гриц. 190]. У Б. Грінченка зустрічається *воўністий* у значенні ‘з довгою і густою шерстю’ [Гр. I 245], а у Словнику української мови в 11-ти томах подається з семантикою ‘який має довгу й густу вовну’ [СУМ I 712]. Пор. зхполіс. *воўнатый* ‘такий, що має довгу шерсть (про собаку)’ [Арк. СЗГ I 68]. Корінням сягає псл. **vъlna* ‘вовна’ [ЕСУМ I 412; Фасм. I 339-340].

Значний ареал поширення у гуц., верх. (Волов. р-н), марамор. (Тячів., Хуст. р-ни) гов. займає назва *грива*, яка перенесена з діал. *грѣва* ‘назва для гриви (у коня)’ [Дз. ЛА II 116]. На Закарпатті побутують деривати: *Гривуша* ‘кличка вівці з великою гривовою на шії і голові’ [Гриц. 36], *гривач* перен. ‘довговолосий’ [МСГГ 39]. Літ. *грѣва* ‘довге волосся на шії і хребті деяких тварин’ [Гр. I 325; СУМ II 165]. З цим значенням назва зафіксована і у [СДМ 41; СО 18; УСО 577]. У говорах українського континууму функціонують: ндністр. *грѣва* ‘грива’ [Др. 37], зхполіс. *грѣва* ‘довге волосся на шії і хребті деяких тварин; звисаюча шерсть із підборіддя лося та оленя’ [Арк. СЗГ I 109; Арк. АЗФ К. № 100], бойк. *грѣва* ‘біла гуска, на хребті чорна’ [Он. I 192]. Пор. рос. *грѣва* ‘довге волосся або шерсть по хребту, шії тварини’ [Даль I 395; УРС 137]. Своім корінням сягає псл. **griva* [ЕСУМ I 593; Фасм. I 458; Преобр. I 158; Німч.

ДС 346]. На думку В. Іванова, первинне значення — ‘шия, потилиця’, далі — ‘те, що росте на шії’ [КЭСРЯ 114].

Прикм. *грубошерный* (с. Копинівці Мукач. р-ну) мотивується характером шерсті (*груба шерсть*). На Закарпатті лексема *грубий* відома у значенні ‘великий’ [Саб. 53]; пор. літ. *грубошерстый* ‘який має, дає грубу шерсть’ [СУМ II 179]. Корінням сягає псл. **grōbъ, grubъ* [ЕСУМ I 603; Фасм. I 462-463; Преобр. I 161; Німч. ДС 41] та псл. **srъstь* [Фасм. IV 431; КЭСРЯ 505].

Значення ‘собака, у якого на шії довга шерсть’ у говірці с. Вишкова Хуст. р-ну репрезентує лексема *грѣф*. Назва метафорично мотивована, перенесена з назви крилатої міфічної тварини за зовнішньою подібністю. Пор.: *грѣф* ‘у давньогрецькій міфології — фантастична істота, крилатий лев, іноді з головою орла. Інша назва — грифон; великий хижий птах, що живиться падлом’ [ССІС 192]. У досліджуваних говірках вживається ще як ‘підойма; інструмент (прилад) лісоруба’ [МСГГ 44]. Номен відомий у рос. мові [Даль I 396]. Пор. ще: болг. *грѣфон* ‘довгошерстий лягавий собака’. Назва запозичена з лат. *grups (gryp(h)is)* ‘гриф, грифон’ через посередництво пол. мови [ЕСУМ I 597]. Хоча ССІС подає лексему як грецизм [ССІС 192].

Прозору мотивацію має *кострубатый* (гов. Іршав., Хуст. р-нів). Лексикографічно засвідчено такі словотворчі варіанти: *кострубаня* знев. ‘вівця зі скуйовдженою, сплутаною шерстю’ [Гриц. 24], *коструб* ‘неохайна людина’, *кострубатий* ‘кострубатий’, *кострубач* ‘нечепура, із розкуйовдженим волоссям’ [МСГГ 85], *кострубатый* ‘який має довге, густе, скуйовджене волосся; ворсистий (про тканину); неакуратно виконана робота’ [Саб. 151]. Як прикм. лексему *кострубатий* ‘кошлатий, розкуйовджений, найжений (про волосся, брови тощо)’ подано у [Гр. II 291; СУМ IV 308], а фонетичний варіант *кострубатый* — у [Шимк. СУМ 101]. З ремаркою *діалектне* ім. *коструб* ‘нечепура, неохайний’ зустрічається у [СУМ IV 308]. В українському континуумі активно функціонують: ндністр. *кострубатий* ‘розкуйовджений, розтріпаний (про волосся)’ [Шило 150], гуц. *кострубатий* ‘тс.’ [Негр. 99], марамор. *коструб* ‘кострубата людина’ [Бевка 77]. Походж. назви сягає псл. **kostra* ‘щось остюкувате, гостре’ [ЕСУМ III 54; Фасм. II 349].

Номен *кудлатый* уживається мисливцями переважно в ужан. гов., поодинокі фіксація у борж. та марамор. гов. Мотивація назви прозора, увага зосереджується на зовнішньому вигляді собаки. Пор.: *Кудриш* ‘кличка собаки — ‘*кучер’авий пес*’ [Гриц. 284]. У Б. Грінченка зустрічаємо *кудлатий* ‘косматий, мохнатий’, *кудлач* ‘з довгою взбитою шерстю або волоссям’ [Гр. II 319]. Літ. *кудлатий* ‘який має густе та розпатлане волосся на голові або обличчі; патлатий; з густим розпатланим волоссям’ [СУМ IV 385]. Із ремаркою *розмовне* назва *кудла* як ‘кудлата голова; жінка з кудлатою головою’ подається у [СУМ IV 385]. У говорах української мови побутують: бойк. *кудла* ‘кличка собаки’ [Он. I 393], нсян.

кундель 'волохатий пес' [Коз. 208], зхполіс. *кудлати* 'такий, що має нерозчесане волосся' [Арк. СЗГ I 264], ндністр. *кудлатий* 'кудливий' [Др. 83], бук., лемк. *кудл'ач* 'розпатланий, довговолосий' [СБГ 238; Верх. ГГЛ 429]. Лексеми *кудлатий* 'довговолосий' фіксує і Ф. Шимкевич [Шимк. СУМ 102]. Пор. ще: рос., біл. *кудлатый* [Даль II 212; Шимк. СБМ 159]. Своім корінням сягає псл. **kqd-yla*, пов'язане з **kq-delja* (укр. *куд'еля*), **kqderь* (укр. *куд'ри*) [ЕСУМ III 124; Фасм. II 401].

Рідкофіксованою є назва *кучма* (с. Драгово Хуст. р-ну). На досліджуваній території вона побутує ще як: 'густе, велике волосся на голові' [Саб. 157], 'шапка з овечої шкури; неохайне, розпатлане волосся' [МСГГ 90]. На позначення хутрової шапки номен уживається Б. Грінченком, Ф. Шимкевичем [Гр. II 335; Шимк. СУМ 103]. Зі значенням 'висока копиця (про волосся); скуповжене волосся' виступає літературною нормою [СУМ IV 424]. У говорах української мови лексема *кучма* активно функціонує як у значенні 'довге розпатлане волосся' [Верх. ГБ 275; ГГКС 108; Арк. СЗГ I 274], так і у значенні 'висока хутрова шапка' [Шило 157; Др. 193; Прок. ОСБГ 436; СБГ 245; МСБГ IV 117; Он. I 400]. З цією семантикою назва відома у рос., біл. мовах [Даль II 229; Шимк. СБМ 160]. Походить з псл. **кисьта* [ЕСУМ III 168-169].

У с. Велятині Хуст. р-ну (марамор. гов.) для означення собаки з довгою на шії шерстю вживають прикм. *лелецатий*. Мотивація назви затемнена. Припускаємо зв'язок із *лелецатий* 'кострубатий' або з ім. *лелецьки* 'подерті, звислі, зношені краї тканини, одягу', 'торочки' — синонім до *стр'апи* (с. Іза Хуст. р-ну).

Слово *лохматий* (с. Кам'яниця Ужгор. р-ну) — із рос. *лохматый* 'довгошерсний' [Даль II 269]. Лексема *лохматий* зі значенням 'те саме, що *кошлатий*' виступає літ. нормою [СУМ IV 456], а у Словнику за ред. Б. Грінченка — зафіксована як 'косматий' [Гр. II 348]. Походж. сягає псл. [*лахъ*] 'ганчірка' [ЕСУМ III 203; Фасм. II 467; Преобр. I 472-473].

У двох населених пунктах Перечинщини (ужан. гов.) зафіксовано *оброснутий*. Літ. *оброслий* 'дієпр. акт. теп. ч. до *обрости*' [СУМ V 570]. Мотиватором назви є дія *обрости* [Гр. III 25; СУМ V 571]. Пор. ще лемк. *оброслий* [Верх. ГГЛ 441]. Своім походж. сягає псл. **orsti* 'рости' [ЕСУМ V 126; Фасм. III 445-446; Преобр. II 84-85; КЭСРЯ 385].

Прикм. *патлатий* зафіксовано у борж. (Берег. р-н) та ужан. (Переч. р-н) гов. Мотивація назви пов'язана з ім. *патли* 'довга, густа, кудлата шерсть тварини' [СУМ VI 94]. Пор. закарп. *патл'ач* 'чоловік (хлопець) із довгим, скуповдженим волоссям, із високим чубом' [МСГГ 134]. Літ. *патлатий* 'вкритий довгою, густою шерстю' [СУМ VI 94]. Зустрічається у Б. Грінченка, Ф. Шимкевича [Гр. III 101; Шимк. СУМ 115]. Пор. ще ндністр. *патлатий* 'патлатий' [Др. 120]. Відоме рос. *патлы, патла(с)тый* 'косматий' [Даль III 24], біл. *патли*. Походж. не зовсім ясне; можливо, пов'язане з рос. *пакля* 'клочья, відходи обробки льону, конопель', укр. [*п'аклі*] 'довгий тріпа-

ний льон або коноплі', біл. *п'акуллє* 'клочья', пол. *pakul* 'тс.' [ЕСУМ IV 315; Фасм. III 189].

У верх. гов. (Волов. р-н) та в ужан. гов. (с. Дубриничі Переч. р-ну) поширена назва *ширс'натий*. В основі мотивації лежить *шерсть* 'волосяний покрив тварин' [СУМ VI 445]. Літ. *шерстистий* 'покритий шерстю; з довгою й густою шерстю' [СУМ VI 444]. І. Верхратський фіксує лексеми *шерсткий, п'єся шерсть* [Верх. ГБ 303, 283]. Пор.: зхполіс. *шерстяни* 'такий, що виготовлений із шерсті' [Арк. СЗГ II 262], ндністр. *ширстьиний* 'шерстяний' [Др. 194]. У рос. мові відоме *шерстистый* 'той, на якому більше шерсті' [Даль IV 630]. Своім корінням сягає псл. **srьstь* [Фасм. IV 431; КЭСРЯ 505].

4. Підраховано, що шістдесят відсотків продукції полювання добувається за допомогою мисливських собак. Із них на Україні найбільш поширені гончаки, лягаві та норні. Для назви породистого мисливського собаки на досліджуваному ареалі зафіксовано: *вадаскый* (2), *племеный* (2), *породистый* (8), *породистый* (3), *родословный* (1), *рудный* (1), *кроуный* (5), *чистокроуный* (41), *чистокроуный ис пап'ром* (3), *чистокроука* (7), *чиста* (5), *файный пес* (2), *файтовый* (19), *файтовый* (6), *файтовой пес* (3), *файтошный* (7).

Лексема *вадаскый* записана у двох марамор. гов. (с. Велятино, Вишково Хуст. р-ну), при номінації мисливці акцентують увагу на тому, що у полюванні (*вадасц'і*) беруть участь тільки породисті собаки. Лексема утворена афіксальним способом від діал. *вадас* 'мисливець', що запозичено з уг. *vadász* 'мисливець' [ЕСУМ I 318; ВРС 464].

У двох говірках Хуст. р-ну (марамор. гов.) фіксуємо номінацію *племена*, яка утворена за допомогою субстантивзації прикметника. Літ. *племянний* 'влас. породистим тваринам, характерний для них' [СУМ VI 574]. Пор. рос. *племенной скот* 'худоба, залишена на розплід' [Даль III 124]. Походж. слова корінням сягає псл. **plemę* (< **pledmen-*) 'плем'я' [ЕСУМ IV 437; Фасм. III 278; Преобр. II 72; КЭСРЯ 342].

Назва *породистий* (*породистый*) записана у гов. Рахів. (гуц., марамор. гов. гр.) та Свал. (борж. гов. гр.) р-нах, зберігає прозорий мотиваційний зв'язок з ім. *порода* [Гр. III 345; СУМ VII 264-265]. Лексема є нормативною і в літературній мові [СУМ VII 266]. Мисливський словник подає відомості про те, що "на Україні для полювання використовують такі *породи мисливських собак*: лягаві, гончаки, лайки, норні" [СДМ 125]. Пор. зхполіс. *породни* 'породистий' [Арк. СЗГ II 74]. Відоме рос. *породистый* 'тс.' [Даль III 319]. Коріння назви виводиться з псл. **rodъ* (< **ordъ*), можливо, пов'язане з *rosti, rasti* (< **ord-tei*) 'рости' [ЕСУМ V 89-90; Фасм. III 491; Преобр. II 208-209].

Значення 'породистий мисливський собака' у с. Тур'ї Бистрій Переч. р-ну репрезентує назва *родословный*, що є близьким фонетичним варіантом до літературно-нормативного *родословний* [СУМ VIII 598]. Лексема *родовитий* 'справжній, породистий' зафіксована у [Арк. СЗГ II 123; Верх. ГБ 290]. Пор. рос. *родословная* 'генеологія' [Даль IV 10].

Одиничною фіксацією (с. Колочава Міжг. р-ну) відзначена лексема *рудна*. При номінації мовці у такий спосіб намагаються виділити породистого собаку від дворняги. М. Грицак серед вівчарської лексики рідної говірки зафіксував дериват *Руданя* ‘кличка вівці коричневої масті’ [Гриц. 41]. У Словнику за ред. Б. Грінченка зустрічаємо *руда* ‘кров’, *рудий* ‘рижий’ [Гр. IV 85]. Літ. нормою виступає лексема *рудий* [СУМ VIII 895]. Пор. в ін. гов.: бук. *рудá* [Прок. ОСБГ 458], гуц. *рудьо́ха* [ГТКС 166], ндністр. *рудий* [Др. 157], гуц., зхполіс. *рудий* [Негр. 154; Арк. СЗГ II 130]. Корінням сягає псл. **rudь* ‘червоний, рудий’ [ЕСУМ V 134-135; Фасм. III 513; Преобр. II 189-190].

Словоформа *к'роўна* відзначена нами у борж. та okazіонально в ужан. (с. Малий Березний Великобер. р-ну) гов. групах. Номен *крóвний* ‘породистий, чистокровний (про тварин)’ є нормативним [СУМ IV 361]. Пор. зхполіс. *крóвний* ‘близький родич’ [Арк. СЗГ I 256], нсян. *крéвний* ‘тс.’ [Коз. 212]. Відоме рос. *крóвний* ‘однокривний, споріднений’ [Даль II 196]. Походж. сягає псл. **кry* (зн. в. одн. *кryнь*) [ЕСУМ III 99-100].

Найчастотнішою у вживанні (усі гов. гр.) на позначення породистого собаки виступає назва *чистокроўний* (*чистокроўный*), що є прямим відповідником літературної норми [СУМ XI 336]. Словотворчий варіант *чистокроўка* записаний у борж. (Іршав., Виногр.), марамор. (Тячів. р-н) говірках. Напевно, не без впливу рос. *чистокровка* (< *собака чистой крови*). Ізгласа назви продовжується у зхполіс. гов. [Арк. СЗГ II 254]. Пор. мисл. *чистопорóдний* ‘чистокровний собака, в якого п'ять поколінь предків записано в родословній’ [СДМ 170].

Спорадично на Виноградівщині мисливці послуговуються аналітичною назвою *чистокроўний іс па'н'ір'ом*, акцентуючи при цьому увагу на засвідченому документами родоводі тварини. Пор. літ. *папір* ‘письмовий документ офіційного характеру’ [СУМ VI 56-57]. З семантикою ‘бумага’ зафіксовано у Б. Грінченка [Гр. III 95]. Вживається в ін. гов.: бойк. *папір* ‘папір’ [Он. II 40], гуц. *папірь* ‘тс.’ [Негр. 129], *папірчик* ‘тс.’ [МСГГ 132]. Відоме рос. *папирь* ‘бумага’ [Даль III 16], біл. *пап'іра* ‘тс.’ [Шимк. СБМ 165], пол. *papier* [БПРС 645]. Лексема є запозиченням з німецької мови (нім. *Papier* ‘папір’), можливо, за польським посередництвом [ЕСУМ IV 283; Фасм. III 201; Преобр. II 14].

Номен *чистий* (*чистый*) записано в окремих гов. Хуст., Міжг. р-нів, а у двох гуц. гов. (с. Чорна Тиса, Ясинія Рахів. р-ну) він уживається паралельно до *породиста*. При номінації увага зосереджується на тому, що породистий собака чистої, а не змішаної крові. Лексема *чистий* з різною семантикою подається у [Гр. IV 464; СУМ XI 331-333]. Етимологія сягає псл. **čistь*, яке пов'язане чергуванням голосних з др. *ч'стити* ‘чистити’ [Фасм. IV 368].

Наратори двох борж. гов. (с. Брід, Загаття Іршав. р-ну) не мають спеціальної лексики для позначення породистого мисливського собаки, а передають це значення описово аналітичною назвою *файний пес*.

Пор. закарп. *файний* ‘гарний, красивий; зручний’ [Жег. 75; МСГГ 205]. Зустрічається у [Гр. IV 374], із ремаркою *діалектне* подається у [СУМ X 551]. З різним семантичним навантаженням ізгласа назви *файний* продовжується у марамор., бук., степ., бойк. гов. укр. гов. Румунії [Бевка 131; Прок. ОСБГ 467; СБГ 575; Мел. СЛСП 95; Он. II 327; УГР 706]. Запозичена з нім. *fein* ‘гарний, прекрасний, витончений’ [НРС 155; НРУС 217].

Репрезентантом значення ‘породистий мисливський собака’ в окремих борж., ужан., верх. гов. гр. виступає номен *файтовий*, а акцентуаційний варіант *файтовий* засвідчено у марамор. гов. (Хуст. р-н). Назва зберігає прозорий мотиваційний зв'язок з ім. *файта* ‘порода тварин’ [Саб. 209], що запозичений з уг. *fajta* [Лиз. ВЗ 95, 114, 133]. У гуц. гов. Закарпаття *файта* вживається ще у значеннях: ‘раса; рід; гатунок; тип; колір’ [МСГГ 205]. І. Сабадош у своїй рідній говірці фіксує два словотворчі варіанти назви: *файтовий*, *фойтошний* ‘прикм. до *файта* ‘сортовий, породистий’ [Саб. 397]. Пор. ще бойк. *файт* ‘порода’ [Он. II 327].

Лексема *файтошна* поширена у мовленні мисливців Іршавщини, у якій виділяємо не тільки основу, а й суфікс *-ош* — як запозичений з угорської мови.

5. Найчастіше на полювання мисливці беруть ‘гончого собаку, що на досліджуваній території представлений номенами, варіативність яких простежується як на лексичному, так і на словотворчому рівні: *ва'дас'кый* (2), *гай'чак* (6), *гон'ча* (20), *гон'ча* (9), *гонч'а* (16), *ган'чак* (1), *гон'чак* (30), *гонч'ак* (18), *ка'н'ів* (1), *ко'п'ю* (2). Див. карту 1.

Номінація *ва'дас'кый* записана у двох борж. гов. (с. Доробратово, Негрово Іршав. р-ну), свідчить про те, що мисливці у цих населених пунктах не виділяють окремо породи мисливських собак.

Ізгласа назви *гай'чак*, що з уг. *hajcsár* ‘погонич’ [УУС 1963 251; ВРС 168] охоплює говірки Хуст., Тячів. та Рахів. р-нів. Назва утворена в результаті метафоризації, перенесена з назви мисливця, який жене звіра за спільністю дій. Адже собака цієї породи теж переслідує звіра під час полювання.

Лексема *гон'ча* (*гон'ча*, *гонч'а*) поширена у верх. (Міжг., Великобер. р-ни), ужан. (Переч., Великобер. р-ни), борж. (Іршав., Сваляв., Виногр. р-ни), марамор. (Хуст. р-н), гуцул. (с. Ділове Рахів. р-ну) гов. Пор. зхполіс. *гон'ча собака*, *гонч'арка* [Арк. АМЛЗП К. № 83]. У лексикографічних джерелах рос. мови зафіксовано: *гон'чая* ‘особлива порода собак, навчених гнатися за звіром зграєю, з великим гавкотом’ [Даль I 375], *гон'чая русская* ‘собака міцної конструкції, з добре розвиненим хребтом і мускулатурою, прямою шерстю та густим підшерстям’ [УСО 577]. Етимологія виводиться з псл. **gьnati* (*ženq*) ‘гнати (переважно худобу)’ [ЕСУМ I 534-535; Фасм. I 419; Преобр. II 14].

Значення ‘гончий собака (порода мисливських собак)’ репрезентують назви *гон'чак* (борж., верх., окремі марамор. та гуц. гов.), *гонч'ак* (ужан., частково у верх., борж., марамор., гуц. гов.), *ган'чак* (с. Великий Раковець Іршав. р-ну). М. Грицак з цим

значенням фіксує і *гоніець* [Гриц. 283]. Лексема *гончак* ‘гончий собака’ є нормативною [СУМ II 123-124]. У мисливській літературі зафіксовано: *гончак* ‘порода мисливського собаки, якого використовують на полюванні для добування диких звірів, найчастіше — зайців, лисиць та вовків’ [СМ 68], *гончі собаки* ‘група мисливських собак, які використовуються для полювання на звірів (лисицю, зайця, вовка та ін.)’ [СДМ 39]. Ізгласа назви продовжується у зхполіс. *гончіи, гончак, гончар, гончик* [Арк. СЗГ I 101; Арк. АМЛЗП К. № 83], степ. *гонч* [Мел. СЛСП 77]. Походж. лексеми сягає псл. **gъnati* (žepo) (див. вище).

Рідкофіксованою назвою виступає *кап'ів* (с. Кваси Рахів. р-ну) та її варіант *коп'ів* (с. Букове Виногр. р-ну, м. Виноградів). На Закарпатті лексема відома ще як перен. ‘неспокійна дитина; скажений собака; біс’ [МСГГ 75]. У розділі “Полювання” назви *капів, кап'ів* розглядаються у монографії П. Лизанця [Лиз. ВЗ 105, 600]. Номен *капів* ‘мисливський собака’ зустрічається у [Гр. II 217]. Пор. ще: гуц. *капів*, марамор. *кап'ів* [Негр. 89; Бевка 70]. Назва запозичена з уг. *корó* ‘гончак; собака-шукач’ [ЕСУМ II 372].

6. Назви собаки, з яким полюють на вовка, виявлено такі: *великий пес* (9), *воўкодаў* (27), *воўкун* (4), *воўчак* (12), *грубий пес* (3). Див. карту 2.

Аналітична назва *великий пес* характерна для пн. борж. та окремих (с. Іза Хуст. р-ну, м. Хуст) марамор. гов. При номінації увага зосереджується на розмірі собаки. Пор.: марамор. *великий* [Саб. 36], гуц. *велик'ий* [МСГГ 21], бойк. *велико* [Он. I 89]. Зі значенням ‘значний своїми розмірами’ номен зафіксовано у [Гр. I 131; СУМ I 318]. Пор.: ндністр. *велико, великий* [Шило 68; Др. 17], *вельгий* [Верх. ГБ 254]. Відоме у др. мові як *великий* [Німч. ДС 39]. Вживається і в рос. мові [Даль I 175]. Етимологія сягає псл. **ryszь* (див. вище) та псл. **velьjь, *velikь* [ЕСУМ I 346-347; Фасм. I 289; Преобр. I 71; КЭСРЯ 73].

Найчастотнішою у вживанні є назва *воўкодаў*, яка засвідчена у гуц., марамор., борж. гов. групах. Виникла шляхом складання в одне ціле основ двох слів (*во́вка давіти*) за допомогою інтерфікса та усичення другої основи. Лексема *вовкодав* як ‘великий мисливський собака’ є нормативною [СУМ I 711], фіксується вона і у мисливському словнику [СДМ 32]. Пор. зхполіс. *вовкодав, вовкодавец* [Арк. АМЛЗП К. № 82]. Як *волкодав, волкогон* поширене у рос. мові [Даль I 233; СО 13; ОУС 575]. Етимологія сягає псл. **daviti* [ЕСУМ II 8; Фасм. I 481; КЭСРЯ 119].

Словоформа *воўкун* записана з уст мисливців Хуст. р-ну (марамор. гов. гр.), зберігає прозорий мотиваційний зв'язок з ім. *вовк*, на якого і полюють мисливці за допомогою цього собаки. На Закарпатті поширена ще як: ‘вовк-самець’, *перен.* ‘вовкулака’ [Саб. 39; МСГГ 29]. Пор.: *вовкун* ‘перевертень, який прийняв подобу вовка’ [Гр. I 245]. З цією семантикою

зустрічається у гуц., марамор., бойк. говорах [ГТКС 40; Негр. 138; Бевка 43; Он. I 138].

Окремий чіткий ареал вживання (борж. гов.) охоплює назва *воўчак*, в основі мотивації якої ім. *вовк*. Мисл. *вовчатник* ‘досвідчений мисливець на вовка’ [СДМ 32]. Пор.: ндністр. *воўчур* ‘вовкодав’ [Бел. 218], поліс. *вовчар* ‘помісь собаки з вовком; собака-вовкодав’ [Лис. СПГ 47], зхполіс. *воўчак / вовчак, вівчар / віучар, вовчарка / воўчарка, вовчур / воўчур* ‘собака особливої породи для полювання на вовків’ [Арк. СЗГ I 68; Арк. АМЛЗП К. № 82].

Сема ‘собака, з яким полюють на вовка’ у гов. Сваляв. р-ну реалізована аналітичною назвою *грубий пес*. Мотиватором є зовнішній вигляд (розмір) собаки. Номен *грубий* фіксується у [Гр. I 331], є нормативним і в літ. мові [СУМ II 178]. Пор. в ін. гов.: нсян. *грубас* ‘товстун’ [Коз. 210], ндністр., сндніпр. *грубий* ‘грубий (товстий)’ [Др. 38; Лис. СЛПЧ 8], поліс. *грубэзний, грубэнный* ‘товстющий’ [Лис. СССП 25; Лис. СПГ 59]. Пор. ще: рос., біл. *грубый* ‘товстий’ [Даль I 399; Шимк. КРЯ 216]. Корінням сягає псл. **ryszь* (див. вище) та псл. **grōbzь, grubь* [ЕСУМ I 603; Фасм. I 462-463; Преобр. I 161; КЭСРЯ 116].

Вищенаведені лексико-семантичні групи назв мисливських собак розкривають особливості творення, принципи мотивації, відображають появу певних одиниць на основі асоціативно-образного мислення.

Аналіз структурних типів зафіксованих народних назв мисливських собак свідчить про те, що на досліджуваному говірковому просторі побутують такі структурні групи: однослівні назви (*пес, пс'ачка, собака, сука, баранчик, грива, гр'іф, кучма, воўкун, воўчак, рудна, кроўна, чиста, файтошина*), складні назви, або композити (*чистокроўка, воўкодаў*), складені (аналітичні) одиниці (*пис'ца сука, грубошерный пес, рр'од'слоўный пес, чистокроўный пес, чистокроўна іс па'н'ір'ом, файный пес, файтовий пес*).

Формування лексичних особливостей досліджуваного говіркового ареалу відбувалося не тільки в руслі архаїчних закарпатських лінгвальних чинників, але й під впливом інших мов та діалектів. У першу чергу це зумовлене позамовними факторами, насамперед географічним розташуванням Закарпаття. Тому у народних назвах мисливських собак помітну частку складають гунгаризми: *кут'о, бундаты, вадас'кый, файтова, файтова, файтошина, гайчак, кап'іу, коп'ів*. Трапляються давні германізми (*файный пес*), латинізми (*гр'іф*) й новішого часу росіянізми (*лохматый*) тощо.

Отже, можна констатувати, що назви мисливських собак є генетично неоднорідні: серед них виділяємо як власне українські номени, походження яких сягає праслов'янського періоду (*волосистый, волохатый, воўкаты, оброснутый, воўкун, воўчак, гончак*), так і запозичені лексеми.

Література

- Арк. АЗФ — Аркушин Г. Л. Атлас західнополіських фаунономів. — Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. — 322 с.
 Арк. А МЛЗП — Аркушин Г. Л. Атлас мисливської лексики Західного Полісся. — Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. — 410 с.

- Арк. МЛЗГ* — Аркушин Г.Л. Мисливська лексика західнополіських говірок (Матеріали до “Лексичного атласу української мови”) // Дослідження з української діалектології: Зб. наук. праць / АН України Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Редкол.: П.Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін. — К., 1991. — С. 181–225.
- Арк. СЕ* — Аркушин Г.Л. Словник евфемізмів, уживаних у говірках та молодіжному жаргоні Західного Полісся та західної частини Волині. — Луцьк — Люблін: Видавництво “Волинська обласна друкарня”, 2005. — 198 с.
- Арк. СЗГ* — Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: У 2 т. — Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. — Т. 1–2.
- Бевка* — Бевка О. Словник пам’ятник. Діалектний словник села Поляна Мараморощського комітату. — Ніредьгаза, 2004. — 178 с.
- Бел.* — Белей Л.О. Традиційна мисливська лексика говірок південної Івано-Франківщини // Лексика української мови в її зв’язках з сусідніми слов’янськими і неслов’янськими мовами. (Тези допов.). — Ужгород, 1982. — С. 217–218.
- БУС* — Півторак Г.П. Білорусько-український словник / Півторак Г.П., Скопченко О.І.; За ред. Г.П. Півторака. — К.: Довіра, 2007. — 723 с.
- БПРС* — Гессен Д., Стыпула Р. Большой польско-русский словарь. Около 75 000 слов. — М. — Варшава: “Советская Энциклопедия” — “Ведза Польшехна”, 1967. — 1344 с.
- ВРС* — Венгерско-русский словарь. Сост. М.Г. Кахана / Под ред. К.Е. Майтинской. — М., 1951. — 568 с.
- Верх. ГБ* — Верхратський І. Говір батюків // Збірник філологічної секції НТШ. — Т. XV. — Львів, 1912. — 310 с. [Словарець С. 251–305]
- Верх. ГГЛ* — Верхратський І. Про говор галицьких лемків. — Збірник філологічної секції НТШ. — Т. V. — Львів, 1902. — [Словарець С. 388–489]
- ГГКС* — Гуцульські говірки. Короткий словник / Відп. ред. Я. Закревська. — Львів, 1997. — 232 с.
- ГЛЕ* — Гуцульщина. Лінгвістичні етюди / АН України. Ін-т суспільних наук; Редкол.: Я. Закревська (відп. ред.) та ін. — К.: Наук. думка, 1991. — 308 с.
- Гр* — Словарь української мови / Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко: У 4 т. / НАН України. Ін-т української мови. — К.: Наук. думка, 1996—1997.
- Гриц.* — Грицак М. Скарби гуцульського говору: Росішка (вівчарство у текстах). — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2008 (Серія “Діалектологічна скриня”). — 320 с.
- Даль* — Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. — М., 1981 — 1982. — Т. I–IV. — 736 с.
- Дз. А* — Дзензелівський Й.О. Лингвистический атлас украинских народных говоров Закарпатской области УССР: Автореф. дисс. на соиск. уч. степени доктора филол. наук. — Ленинград, 1961. — 52 с.
- Дз. ЛА* — Лінгвістичний атлас українських народних говірок Закарпатської області УРСР (України): Лексика. — Ужгород, 1958 — 1993. — Ч. I–III.
- Дз. ПССДЗ* — Дзензелівський Й.О. Практичний словник семантичних діалектизмів Закарпатської області. — Ужгород, 1958. — 47 с.
- ДЗД* — Дзензелівський Й., Сак Ю., Штернберг В. Довгович — зачинатель досліджень угорсько-українських та угорсько-російських лексичних сходжень. — Ужгород, 2003. — 150 с.
- Др.* — Друль І. С. Словник говірки села Грабовець Стрийського району Львівської області (на правах рукопису). — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. — 200 с.
- ЕСУМ* — Етимологічний словник української мови: У 7 т. — К., 1982 — 2006. — Т. I–V.
- Жег.* — Жегуц І. Матеріали до гуцульського говору в Закарпатті. Говірка с. Берлебаш (Костилівка) р-ну Рахів у 30-х рр. Словник із додатками. — Мюнхен, 1999. — 96 с.
- Коз.* — Козій Нестор. Говірка містечка Олешичі на Любачівщині / Л. Хомчак Надсянська говірка у записах Нестора Козія // Діалектологічні студії. 7: Традиції і модерн / Відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАНУ, 2008. — С. 208–219.
- КЭСРЯ* — Шанский Н.М., Иванов В.В., Шанская Т.В. Краткий этимологический словарь русского языка. Изд. 2-е / Под ред. С.Г. Бархударова. — М.: Просвещение, 1971. — 542 с.
- Лиз. ВЗ* — Лизанец П.Н. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. — Будапешт, 1976. — 683 с.
- Лиз. УгУС* — Magyar-ukrán szótár = Угорсько-український словник / За ред. проф. П.М. Лизанця. — Ужгород: ІВА, 2001. — 800 с.
- Лиз. УкУС* — Українсько-угорський словник = Ukran-magyar szótár / За ред. проф. П.М. Лизанця. — Ужгород: ІВА, 2005. — 960 с.
- Лис. СССР* — Лисенко П.С. Словник діалектної лексики Середнього і Східного Полісся. — К., 1961. — 72 с.
- Лис. СПГ* — Лисенко П.С. Словник поліських говірок. — К.: Наук. думка, 1974. — 260 с.
- Лис. СЛПЧ* — Лисенко П.С. Словник специфічної лексики говірок правобережної Черкащини // Лексикографічний бюлетень. — К., 1958. — Т. VI. — С. 5–21.
- МСБГ IV* — Матеріали до словника буковинських говірок. — Чернівці, 1976. — Вип. 4. — 120 с.

- МСГГ* — Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). — Ужгород, 2005. — 266 с.
- Мел. СЛСП* — Мельничук О.С. Словник специфічної лексики села Писарівки (Кодимського р-ну, Одеської обл.) // Лексикографічний бюлетень. — К.: АН УРСР, 1952. — Вип. 2. — С. 67—98.
- Нерп.* — Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березові. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008 (Серія “Діалектологічна скриня”). — 224 с.
- НРС* — Немецко-русский словарь (20 тыс. слов). Сост. Н.В. Глен-Шестакова и др. — Москва, 1980. — 526 с.
- НРУС* — Иванова Е. А., Липеровская Н.А. Немецко-русский учебный словарь: Около 6200 слов / 3-е изд., испр. и доп. — М.: Рус. яз., 1982. — 800 с.
- Німч. ДС* — Німчук В.В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови / АН України. Ін-т української мови; Відп. ред. С.П. Бевзенко. — К.: Наук. думка, 1992. — 416 с.
- Он.* — Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. — К., 1984. — Ч. I—II.
- ОУС* — Охота. Универсальный справочник / Автор-составитель А.С. Матвеев. — Челябинск: Урал LND, 2000. — 623 с.
- Пал. СЛСМ* — Паламарчук Л.С. Словник специфічної лексики говірки с. Мусіївки (Вчорайшенського району Житомирської області) // Лексикографічний бюлетень. К., 1958. — Вип. VI. — С. 22—35.
- Преобр.* — Преображенский А.Г. Этимологический словарь русского языка: В 2 т. — М., 1959. — Т. I — II.
- Прок. ОСБГ* — Прокопенко В.А. Областной словарь буковинских говоров // Карпатская диалектология и ономастика (36 статей). — М., 1972. — С. 413—475.
- Саб.* — Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. — Ужгород: Ліра, 2008. — 480 с.
- Сиз.* — Сизько Т.А. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини: Навч. посібник. — Дніпропетровськ, 1990. — 100 с.
- СБГ* — Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В. Гуйванюк. — Чернівці: Рута, 2005. — 688 с.
- СДМ* — Словник-довідник мисливця / М.П. Рудишин, Б.І. Колісник, С.П. Авдєєнко. — К.: Урожай, 1992. — 176 с.
- ССМ* — Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.: В 2т. / АН УРСР, К.: Наук. думка, 1977. — Т. I. А—М.
- СУМ XVI-XVII* — Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Пробний зошит. / Відп. ред. Д.П. Гринчишин / АНУРСР. — К.: Наук. думка, 1983. — 157 с.
- СУМ* — Словник української мови: В 11 т. — К., 1970—1980. — Т. I — XI.
- СМ* — Словничок мисливця // Маяковський Є. Якщо ви мисливець (На допомогу мисливцям-початківцям). — Тернопіль, 1992. — С. 67-73.
- СО* — Словарь охотника / Сост. В.Г. Холостов. — М.: “Фізкультура и спорт”, 1972. — 96 с.
- ССІС* — Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. — К.: Довіра, 2006. — 789 с.
- Труб.* — Трубачев О.Н. Происхождение названий домашних животных в славянских языках (Этимологические исследования). — М.: И-во АН СССР, 1960. — 115 с.
- УТР* — Павлюк М., Робчук І. Українські говори Румунії. — Едмонтон — Львів — Нью-Йорк, Торонто: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. — 784 с + XVI (Серія “Діалектологічна скриня”).
- УРС* — Українсько-російський словник / Укл. В.С. Ільїн, К.П. Дорошенко, С.П. Левченко, Л.С. Паламарчук, М.М. Пилинський, Л.Г. Скрипник, К.К. Цілуйко, Л.А. Юрчук. — АН УРСР І-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Вид. 3-є. — К.: Наук. думка, 1975. — 944 с.
- Фасм.* — Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Пер. и доп. О.Н. Трубачева. — М., 1986 – 1993. — Т. I – IV.
- Шило* — Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. — Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. — 288 с. (Серія “Діалектологічна скриня”).
- Шимк. КРЯ* — Покажчик української лексики в «Коренослове руского язика...» Ф.С. Шимкевича (1842) // Галас Б. Ф.С. Шимкевич як лексикограф і українське словникарство (кінець XVIII — початок XX ст.). — Ужгород, 1995. — С. 181—237.
- Шимк. СБМ* — Словник білоруської мови Ф. С. Шимкевича // Галас Б. Ф.С. Шимкевич як лексикограф і українське словникарство (кінець XVIII — початок XX ст.). — Ужгород, 1995. — С. 145—180.
- Шимк. СУМ* — Словник української мови Ф.С. Шимкевича // Галас Б. Ф.С. Шимкевич як лексикограф і українське словникарство (кінець XVIII — початок XX ст.). — Ужгород, 1995. — С. 75—144.

